

Csaplár Vilmos

ETETTÜK A SZEKUT

(EMLÉK-REKONSTRUKCIÓ)

1989. december 22-én délelőtt beléptem egy kis budapesti játékboltba, Hollandiában élő hét éves lányomat, Flórárt vártam karácsonyra, ajándékot akartam vásárolni neki. Szólt a rádió, éppen híreket mondtak. Nem akármilyen híreket. Meglepetve hallottam, hogy Ceaușescu, román államelnök és felesége menekül, még hozzá egy piros Dácián. Nekem is piros Dáciám volt akkor, mintha ez adta volna az ötletet. Fölhívtam barátomat, Nagy Atilla Kristóf író (1998-ban meghalt motorbalesetben), közöltem vele, hogy azonnal át akarok menni Romániába, kicsit megnézni közelebből is a forradalmat, velem tart-e? Hozta Editet, az akkori barátnőjét, én meg Marcsit, az enyémet. Egy ideje már jöttek a hírek, hogy éheznek az emberek Romániában. *Pénzt, de sokat!* és *Kurva vagyok* című tényregényeim révén épp bestseller-író voltam, a szokásosnál több pénzt kerestem, úgy éreztem, élelmiszercsomagot is kell vinnünk. Bevásároltunk szalámirudakat, nagy szál kolbászokat, sonkát, sajtot, vaját, csokoládét. Atilla azt indítványozta, hogy menjünk ki Újpestre Krausz Tivadarért, ő is jöjjön velünk. Neki barátja volt, szintén író és költő, én is jól ismertem. Menjünk. Tivadar beszállt, és szinte azonnal elkezdte szidni a románokat. Csehszlovákiából, Gömörből települt Magyarországra, részben szász gyökerekkel, talán ez is harcosabb magyar gondolatokra sarkallta. Igaz, ami igaz, a magyar-román együttélés, majd szomszédság bőven szolgáltat anyagot mindkét félnek a gyűlölködésre, ennek ellenére többször közbeszóltam, hogy hagyja abba, most a forradalmukba megyünk. Nem sikerült hatnom rá, folytatta. Ha öten ülnek egy személygépkocsiban, és egy valaki folyamatosan, dühödten ócsárol valakit, nagyon besűrűsödik a levegő. December lévén ablakot nem nyithattam. És ekkor jött az a fordulat, amiről már akkor tudtam, hogy ha valakinek elmesélem, kitalációnak hiszi majd. Fékeztem, megálltam. Tivadar, mondtam, ha nem vagy képes abbahagyni, inkább szállj ki, ne gyere velünk. Ez a románoknak és a romániai magyaroknak közös, ünnepélyes alkalom, sőt, nekem is. Ne rontsd el! A kitalációnak ható része az, hogy Atillának voltak Nagyváradon rokonai, már előzetesen megállapodtunk, hogy oda megyünk. És éppen a budapesti Nagyvárad téren álltam meg.

Tivadar kicsapta az ajtót, szó nélkül távozott körünkből.

Addig társaim némán várták a fejleményeket, de most mindenki egyetértett velem.

Mivel a bűn már elévült, bevallhatom, hogy végig konyakot ittunk. Atilla meg én is, aki vezettem. Egymás kezéből kapkodtuk ki az üveget. Mondhatni, máris eluralkodott rajtunk a forradalmi hangulat.

Atilla, nem emlékszem, milyen ági és fokú rokonai egy külvárosi lakótelepen éltek. Elhanyagolt környék, koszos lépcsőház. Apa, anya, tizenkét éves fiú, aki, mint kiderült, akkor látott életében először sajtot, amikor kibontották a még Budapesten két részre osztott élelmiszercsomagunk egyik felét. Az apa szégyellte magát, mentegezőzött, hogy vajuk azért nekik is van. Kivett a hűtőszekrényből egy áttetsző, fehéres valamit, amelynek az íze engem leginkább a petróleum ízű jégcsapra emlékeztetett. Beszélgettünk az elmúlt évek nyomoráról, az élelmiszerboltok előtt kanyargó, hosszú sorokról. Az anya mutatóba az asztalra rakott egy darab úgynevezett fölívogat. Bevallotta, hogy ők se tudják, miből készült. Szinte fekete volt, sárgás zsírdarabok pettyezték. Gyorsan el is rakta.

Az apa azt állította, hogy Nagyváradon nyugalom van. Kértük, kapcsolja be a rádiót, de inkább valamilyen magyar adót. Temesváron már százas nagyságrendűre emelkedett a halottak száma, Bukarestben véres harcok folytak a felkelők és az állambiztonsági erők (népi nevén szeku) között, az ország több más pontján is megmozdulásokat, lövöldözéseket jelentettek, a „főnököt” és a feleségét még mindig nem fogták el, de Nagyváradról tényleg nem esett szó.

December végén hamar sötétedik, gyorsan szedelőzködni kezdünk. A háziak fölvilágosítottak arról, hogy milyen villamossal jutunk el a belvárosba, sőt, jegyeket is adtak (kifejezve azt a véleményüket, hogy a körülményekre való tekintettel nem hiszik, hogy ellenőrökkel találkozunk), de ők nem tartottak velünk. Viszont biztosítottak róla, hogy visszajöhetünk hozzájuk aludni. A gyerekek megágyaznak a saját szobájukban, így lesz külön szobánk. Bármilyen későn jöhetünk, csöngessünk.

A villamosok kereke kanyarokban fülsiketítően csikorgott. Nem bántuk, valahogy illett a hangulatunkhoz. Minél inkább közeledtünk a belvároshoz, annál többen közlekedtek az utcákon. A lelkesedés lerítt róluk, ám ellenségeskedésre, közeli harci cselekményre semmi jel nem mutatott.

Leszálltunk. Atillán kívül egyikünk se járt még Nagyváradon, ő is csak kamaszkorában, a szüleivel, nem ismerte ki magát. Arra mentünk, amerre a legtöbb ember haladt, így érkeztünk meg a főtérre. Sokan álldogáltak már

ott, de nem tudni, milyen okból, csoportokba gyűlve, így a köztük képződött „folyosókon” könnyen a városháza közelébe jutottunk. Azt láttuk, hogy az emeleti erkélyről zsinór lóg. Hamar rájöttünk, hogy a végén mikrofon lehet, és annak a hangja harsogja be nagy erejű hangszórók segítségével a teret, aki éppen a kezében tartja. Nem értettük, mit mond, némely szavaknál a tömeg fölzúdult. Sajnálkoztunk magunk közt, hogy nem tudunk románul, mire megszólalt mellettünk valaki magyarul. A sérelmeit sorolja, mint mindenki, mondta. Most már el merik mesélni. Ezt a Duna-deltába vitték fogolytáborba. Kis termetű, kopott öltözetű, őszes fekete hajú, barna arcbőrű férfi volt. Na, jó, akkor én is beszélek, mondta. Nekilódult, odasietett a mikrofonhoz, valahogy kiszámította, meddig tart az előző mondandója. Épp megfelelő pillanatban ért oda, hogy átvegye a mikrofont. Nem magyarul adta elő a történetét, így aztán jól tette, hogy a befejezés után visszatért hozzánk, és összefoglalta magyarul, mi hangzott el a részéről. Bádogos a mestersége, nem szerette a Ceaușescut. Állandóan hazudott, ez idegesítette a legjobban. Egyszer ült a budiban, szidta, azt képzelte, senki se hallja. Följeltették, valószínűleg a szomszédja. Hajnalban jött érte a szeku. Lekötötték egy székre, megkínózták. Félrehúzta a gallérját, mutatta a nyakán a forradásokat. Egy állítólagos cigány összeesküvést akartak földéíteni rajta keresztül. Hirtelen elhallgatott. Intett, hogy figyeljünk az éppen beszélőre. Magyar szó ütötte meg a fülünket. Füttykoncert fogadta, de többen voltak azok, akiknek nem tetszett a füttyülés. Mindenfelől ordibálás hallatszott, románul, magyarul, elhallgattatták a füttyülőket. Ezen az éjszakán lehetett köztéren magyarul panaszkodni és ócsárolni a rendszert. Sőt, a következő személy, aki elkapta a himbálózó mikrofont, négy nyelven üdvözölte az összegyűlteket, és éltette a forradalmat. Románul, magyarul, szászul és cigányul is. Szavait frenetikus üdvívalgás fogadta, még talán a korábbi füttyösöket is elragadta a hév. Mindenesetre füttyülés nem hallatszott. Az, hogy Erdélyben négy nemzet él, nem csak három, olyan szokatlan volt, mint maga a forradalom. A rendkívüli hangulatban a lelkesedés és az engedékenység kerekedett fölül. Az illető szintén négy nyelven közölte egy vadonatúj, helyi forradalmi bizottság nevét, amelynek állítása szerint ő volt az elnöke. Hujjogtak, tapsoltak, tetszett mindenkinek, hogy nekik is van szervezetük, nem csak a temesváriaknak és a bukarestieknek. Egyszer csak bevillant, miért is vagyok én itt. Kilencéves koromban tört ki a magyar forradalom, az első estén elvitt anyám megnézni, hogyan döntenek le Sztálin szobrát. Rohanok bablevessel teli tányérral a kezemben a légópincébe. Rettegve, a két tenyeremet a fülemhez szorítva élek át egy közeli csatát. A „győzelem nap-

jaiban” a tizennégy éves unokatestvéremmel és barátaival kószálunk Budapest nyolcadik kerületében ágyúk lyukasztotta, géppisztolyok sorozta házak közt, tankok lánctalpa által az aszfaltba préselt töltényhüvelyeken lépdelünk. Kábé ezek voltak az emlékeim, az az 1956-os ősz hamar véget ért. Most jöttem rá, hogy azt hittem, átélhetem még egyszer, vagy valami hasonlót.

Morajlott a tömeg. Miközben a mikrofont éppen kezében tartó személy enyhén patetikus hangnemben világgá kiáltotta a vele megesett szörnyűségeket, a körülöttünk állók is mormogtak valamit. Szerencsére a bádogos nem tágított mellőlünk, és tolmácsolt. Az emberek ösztönösen elkezdtek sorolni azt, ami az ő lelküket nyomta. Ilyen volt a forradalmi mise. Követtek a vezérimádkozót, bár ez esetben a szöveg mindenkinél különbözött. A bádogos jóvoltából megtudtunk egyet s mást, körömtépkedésről, herepogtatásról. Volt, akit lelöktek egy szakadékba. Nyomorék lett, de túlélte. Valaki szinte sírva azzal vádolta Ceaușescut és a feleségét, hogy megölték a két gyereket. A részleteket vagy ki se fejtette, vagy elnyomták más hangok.

Egyszer csak valaki odaugrott, kikapta a beszélő kezéből a mikrofont, és románul beleordította, hogy jönnek a szekusok, helikopterekkel és tankokkal. Pár pillanatnyi némaság következett, a mikrofon árván lóbálózott, senki se nyúlt utána. Az egyik irányból dühös ordibálást hallottunk, a másiktól jajveszékelést. Meg is mozdult a tömeg, apróbb-nagyobb csoportokra szakadva távolodtak tőlünk más-más irányba. Viszont nem kevesen voltak olyanok, akik csak azért is maradtak. Magát a bejelentést még lefordította a bádogos, de mire megkérdezhettük volna tőle, hogy mit kiabálnak innen meg onnan, már színét se láttuk.

Másnap reggel a házigazdáink elmondták, hogy a szeku Nagyváradon is ugyanazt a taktikát akarta alkalmazni, mint más kisebb városokban. Egységei levegőben és földön benyomulnak, a helikopterek elfoglalják a repülőteret, a páncélosok körbeveszik és megnyitják a titkos szeku-fegyvertárakat. A helyi szekutagok jelzést kapnak, ott teremnek a raktáraknál. Fölfegyverzik őket, és levernek minden lázongást, ellenállást. Csakhogy Nagyvárad katonai parancsnoka másként gondolta. Kellő nagyságú katonai egységet küldött a repülőterre, amely nem engedte még csak le se szállni a helikoptereket. A páncélosoknak is útját állta. Mivel Nagyváradon a bevezető utakon előbb következtek a katonai laktanyák és csak utána a szeku-raktárak, a páncélosok nem is erőlködtek. Megfordultak, és dolguk végezetlenül távoztak. Senki nem lőtt.

Nekem legkésőbb 23-án estig haza kellett érnem, hogy bevásároljak, mire a lányom megérkezik, ezért szó se lehetett arról, hogy továbbmenjünk, kalandvágyból keressünk egy fegyverropogásos várost, esetleg szembetalálkozunk a diktátorházaspár piros Dáciájával. Mellesleg az apa azt is közölte, hogy Romániában jelenleg a legveszélyesebb jármű a piros Dácia. A forradalmi erők és az átállt katonák figyelmeztetés nélkül lőnek rájuk. Jobb lenne, ha sötétedés előtt átlépnénk a román–magyar határt. Jó, gondoltuk, viszont kinn a kocsiban még volt egy szatyor élelmiszerünk, amit szét szándékoztunk osztani más rászorulóknak.

Elbúcsúztunk a családtól, de a város belseje felé vettük az utat. Leparokoltunk. A súlyos szatyrot fölváltva cipeltük Atillával. Igen, de mit csináljunk vele? Mégse nyomhatunk a szembejövők kezébe szalámit meg kolbászt. Éppenséggel megtehetjük volna, mert többen megszólítottak bennünket. Magyarok. Hallották, hogy magyarul beszélünk, méghozzá anyaországiul. Pestről jöttek?, kérdezték. Mondják meg a pestieknek, hogy siessenek, segítsenek, ez volt a lényege minden hozzánk intézett kérésnek. Mi biztosítottuk őket, hogy hamarosan átadjuk az üzenetet. Kicsit meghatódtunk, kicsit röhögcséltünk. Nem tudtuk rászánni magunkat, hogy előlegként, mondjuk, egy darab sajtot nyújtsunk át.

Marcsi megpillantott egy kisebb katolikus templomot. Ez látszott jó megoldásnak. Az egyháziak majd szétosztják. Csöngetésünkre kijött egy kispap, akinek előadtuk a tervünket. A tekintélyes csomag megtette hatását. Nem volt bizalmatlan, nem akadékoskodott, beirányított bennünket a sekrestyébe. Tartózkodott ott egy asszony is, aki, mikor kezdtük kipakolni a szatyrot, hogy bemutassuk az adományunkat, úgy tekintett a kolbászokra, sonkadarabokra, szalámikra, sajtokra, mint rég nem látott, kedves rokonokra, akik sokévi akadályoztatás után végre eljöttek. Fényes lett a szeme, nem szólt, csak sóhajtozott, és nem mert semmihez hozzányúlni.

Beviharzott a plébános. Vékony, hangos beszédű, magabiztos modorú személy volt. Igen gyors és lényegre törő kérdéseket tett föl. Mikor föltárult előtte a helyzet, azonnal megparancsolta, hogy pakoljunk mindent vissza a szatyorba, és távozzunk. Ceaușescut még nem fogták el, mit tudhatta ő, mi lesz ennek a fölfordulásnak a kimenetele. Nyilván biztos volt benne, hogy szekusbérencekkel van dolga. Budapestieknek adjuk ki magunkat, és esetleg azok is vágynak, de ez nem változtat a lényegen: neki állítottunk csapdát a román titkosszolgálat megbízásából. Hogy aztán, ha Ceaușescu visszaül a nép nyakára, őt pár kolbászért és szalámiért, magyar kémként a Dunadeltába vigyék fogolytáborba, netán ki is végezzék. Van nekünk élelmünk,

mondta, szinte ordította. Minden héten disznót vágunk. Odafordult az aszszonyhoz. Marika, mikor vágunk utoljára? Múlt szombaton, ugye? Marika bólogatott, hogy igen, de szó nem jött ki a száján. Gondolta, mégiscsak templomban van.

A kispap kísért ki bennünket. A kapunál sírva fakadt, úgy kért elnézést.

Ahogy sétáltunk az utcán, két fiatalember mellénk szegődött. Előbb az egyik, aztán a másik. Forradalmak idején az ilyesmi nem szokatlan. Beszélgetésük során az is kiderült, hogy ők ketten valahonnan ismerik egymást. Fokozatosan közelítették meg, hogy honnan is. A döntő pillanatban átváltottak románra, így csak annyit értettünk, hogy valamilyen katonai iskola vagy ilyesmi lehetett az a hely, ahol már találkoztak. Nem érdekelt engem már semmi. Azt vizionáltam, hogy a nyár óta nem látott lányom jön hozzám ezeröttszáz kilométerről karácsonyozni, én meg otthon se vagyok. Hirtelen a két fiatalemberhez fordultam. Nagy jelentőséggel feléjük nyújtottam az éppen az én kezemben lévő csomagot, arra kérve őket, hogy osszák szét az élelmiszert a nagyváradiaknak méltányosan.

Kicsit meglepődtek, de az egyik rögtön átvette. A másik, látván, hogy Marcsi nyakában fényképezőgép lóg, előszedett a zsebéből egy filmkazettát (még messze voltunk a digitális korszaktól), és neki ajándékozta.

Kifelé a városból dőltek belőlünk a poénok. Honnan ismeri egymást a két új barátunk? Nyilván a szekusképző iskolából. A titkosszolgálat ugyan nem tudott fegyveres harcot kirobbantani, de a kényszerből tétlen ügynökeket szétküldte a városba. Szaglásszanak, gyűjtsék a híreket, teszteljék az embereket. Minden információ jól jöhet később. Budapestiek? Príma! Látászólag céltalanul császálnak egy román államhatárhoz közeli városban. Élelmiszerosztás ürügyével. Megállapítottuk, hogy a lehető „legjobb” helyre került az élelmiszersegélyünk. A titkosszolgálatához. Teletömik magukat jó magyar kolbásszal, mondta Atila vihogva, aztán megacélosodva mégiscsak fölfeszítik azokat a fegyverraktárakat.

Közben szólt az autórádió. Pesti adó. Egy hang azt mesélte, hogy Romániában megtörtént, hogy civil ruhás szekusok robbanó ajándékokat osztogattak gyanútlan járókelőknek, például konkrétan „originálnak” látszó filmkazettákat. Marcsi elővette a táskájából a fiatalembertől kapott kazettát. Nézte, ránk meredt. Megint a kazettára. Tartotta a kezében. Bénán ültünk, csak a rádió beszélt tovább a forradalom fejleményeiről a különböző helyszíneken. Állj meg, üvöltötte Edit. Fékcsikorgás, leparkoltam a padkán. Edit kikapta Marcsi kezéből a kazettát, kiugrott az autóból. Döbbenet bántuk, hogy rohan a mezőn, egyre csak távolodik. Végre megállt, és ameny-

nyire az erejéből telt, elhajította a kazettát. Majd leguggolt, és várt. A robbanás nem következett be. Biztos időzített, vihogott Atilla. És még nem jött el az idő.

Akkoriban az volt a szokás, hogy ha valaki Romániában járt bármilyen célból, bármilyen helyen, Budapestre visszaérve haza se ment, rohant be a tévébe. Külön stúdiót tartottak fenn, mindenki elmesélhette minden élményét. Mi azt gondoltuk, hogy mivel egy lövés se dördült el a jelenlétünkben, senkit sem érdekelnének a kalandjaink.